

Date: 1st June-2026

**OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA AKADEMIK HALOLLIK VA
SHAFFOLIKNI TA'MINLASH ORQALI KORRUPSION HOLATLARNING
OLDINI OLISH.**

Qo'shiyev Mirjalol Saidvali o'g'li

Jizzax davlat pedagogika universiteti Filologiya tyutori

Email: muhammadmahramov40@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim muassasalarida korrupsion holatlarning oldini olishda akademik halollik va shaffoflik tamoyillarining ahamiyati tahlil qilinadi. Akademik halollikning mazmun-mohiyati, uning ta'lim sifatiga ta'siri, korrupsiyaning kelib chiqish omillari hamda ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'lim tizimida raqamlashtirish, ochiqlik va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish orqali korrupsion xavflarni kamaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: korrupsiya, akademik halollik, shaffoflik, oliy ta'lim, ta'lim sifati, plagiat, raqamlashtirish, antikorrupsion siyosat, manfaatlar to'qnashuvi.

Kirish

Bugungi kunda korrupsiya dunyoning ko'plab mamlakatlari qatori O'zbekiston uchun ham dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu salbiy ijtimoiy hodisa davlat boshqaruvi, iqtisodiyot, sog'liqni saqlash, sud-huquq tizimi hamda ta'lim sohalarining samarali faoliyat yuritishiga jiddiy to'siq bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, korrupsiyaning ta'lim tizimida namoyon bo'lishi jamiyat taraqqiyoti uchun katta xavf tug'diradi. Chunki ta'lim inson kapitalini shakllantiruvchi, mamlakatning intellektual salohiyatini belgilovchi va kelajak taraqqiyotini ta'minlovchi eng muhim ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi.

Oliy ta'lim muassasalari yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish hamda jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli mazkur tizimda yuzaga keladigan har qanday korrupsion holat ta'lim sifatining pasayishiga, adolat tamoyillarining buzilishiga va jamiyatning ta'lim tizimiga bo'lgan ishonchining susayishiga olib keladi. Natijada bilim va salohiyatga ega bo'lmagan mutaxassislarining shakllanishi, ilmiy faoliyat samaradorligining pasayishi hamda raqobatbardosh kadrlar tayyorlash jarayonining izdan chiqishi kuzatiladi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatimizda korrupsiyaning oldini olish, unga qarshi murosasiz munosabatni shakllantirish va davlat organlari faoliyatida ochiqlik hamda shaffoflikni ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim tizimida ham ushbu yo'nalishda qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, akademik halollik tamoyillarini joriy etish, inson omilini kamaytirish, raqamli texnologiyalarni keng qo'llash hamda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish bo'yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Korrupsiyaning oliy ta'lim tizimidagi ko'rinishlari turlicha bo'lishi

Date: 1st June-2026

mumkin. Jumladan, talabalarning bilimini baholashda xolislikning buzilishi, imtihon va nazorat jarayonlarida noqonuniy aralashuvlar, ilmiy ishlarda plagiat holatlarining uchrashi, turli imtiyoz va imkoniyatlarning adolatsiz taqsimlanishi kabi holatlar korrupsiyaning eng ko'p uchraydigan shakllari hisoblanadi. Bunday holatlar nafaqat ta'lim sifati va samaradorligiga, balki yoshlarning huquqiy ongi, ma'naviy qadriyatlari va jamiyatdagi adolatga bo'lgan munosabatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Mazkur muammoning oldini olishda akademik halollik va shaffoflik tamoyillarini ta'minlash alohida ahamiyatga ega. Akademik halollik ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilaridan halollik, mas'uliyat, adolat, ishonch va hurmat tamoyillariga rioya qilishni talab etadi. Shaffoflik esa ta'lim muassasalarida boshqaruv, baholash, qabul va moliyaviy faoliyatning ochiq va oshkora olib borilishini ta'minlaydi. Ushbu tamoyillarning amaliyotga samarali tatbiq etilishi korrupsion xavflarni kamaytirish, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish hamda sog'lom akademik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, akademik halollik va shaffoflikni ta'minlagan oliy ta'lim muassasalari xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallab, ilmiy-tadqiqot faoliyati va ta'lim sifati bo'yicha sezilarli natijalarga erishmoqda. Shu bois korrupsiyaga qarshi kurashishda nafaqat nazorat va javobgarlik choralarini kuchaytirish, balki halollik madaniyatini shakllantirish, akademik etikani rivojlantirish hamda zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi oliy ta'lim muassasalarida akademik halollik va shaffoflikni ta'minlashning nazariy hamda amaliy jihatlarini tahlil qilish, korrupsion holatlarning yuzaga kelish omillarini aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan samarali mexanizmlarni yoritishdan iborat. Shuningdek, maqolada ta'lim tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishning zamonaviy usullari, raqamlashtirishning ahamiyati hamda akademik halollik madaniyatini shakllantirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Oliy ta'lim tizimida korrupsiyaning mazmun-mohiyati va uning salbiy oqibatlari

Korrupsiya lotincha "corruptio" so'zidan olingan bo'lib, "buzilish", "pora evaziga og'dirish" degan ma'nolarni anglatadi. Zamonaviy huquqiy va ilmiy adabiyotlarda korrupsiya mansab yoki xizmat vakolatlaridan shaxsiy manfaat yo'lida noqonuniy foydalanish sifatida talqin qilinadi. Ta'lim tizimida korrupsiya esa ta'lim jarayonining adolat va qonuniylik tamoyillariga zid ravishda tashkil etilishi, moddiy yoki nomoddiy manfaat evaziga noqonuniy imtiyozlar berilishi bilan tavsiflanadi. Oliy ta'lim muassasalarida korrupsiya turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Jumladan, talabalarning bilimini baholashda xolislikning buzilishi, imtihon natijalarini noqonuniy o'zgartirish, o'qishga qabul qilish jarayonlarida manfaatdorlik, ilmiy ishlarni himoya qilishda adolatsizlik, grant va stipendiyalarni taqsimlashda noqonuniy aralashuvlar shular jumlasidandir. Bunday holatlar ta'lim tizimining asosiy maqsadi bo'lgan sifatli va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash jarayoniga jiddiy zarar yetkazadi.

Korrupsiyaning eng xavfli jihatlaridan biri shundaki, u jamiyatda adolat tamoyillariga bo'lgan ishonchni susaytiradi. Talabalar bilim va mehnat orqali emas, balki noqonuniy yo'llar bilan natijaga erishish mumkin degan noto'g'ri tushunchani

Date: 1st June-2026

shakllantiradi. Natijada kelajakda davlat va jamiyatning turli sohalarida faoliyat yuritadigan mutaxassislarining kasbiy kompetensiyasi pasayadi.

Shuningdek, korrupsiya oliy ta'lim muassasalarining xalqaro nufuziga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Akademik halollik tamoyillariga rioya qilinmaydigan ta'lim muassasalari xalqaro reytinglarda past o'rinlarni egallaydi, xorijiy hamkorlik imkoniyatlari qisqaradi va ilmiy salohiyatning rivojlanishi sekinlashadi.

Akademik halollik – korrupsiyaga qarshi kurashning asosiy omili Akademik halollik zamonaviy ta'lim tizimining fundamental tamoyillaridan biri hisoblanadi. U ta'lim jarayonining barcha subyektlari tomonidan halollik, adolat, mas'uliyat, ishonch va hurmat tamoyillariga rioya etilishini anglatadi. Akademik halollikning asosiy maqsadi bilimlarni xolis baholash, ilmiy tadqiqotlarning haqqoniyligini ta'minlash hamda ta'lim sifatini oshirishdan iborat.

Akademik halollik tamoyillari professor-o'qituvchilar, talabalar va ilmiy tadqiqotchilar uchun bir xil darajada muhimdir. Talabalar topshiriq va imtihonlarni mustaqil bajarishi, ilmiy ishlarda manbalardan to'g'ri foydalanishi hamda plagiatga yo'l qo'ymasligi lozim. Professor-o'qituvchilar esa baholash jarayonida xolislikni saqlashi, barcha talabalar uchun teng sharoit yaratishi va manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymasligi zarur.

Akademik halollikning buzilishi quyidagi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi:

1. plagiat;
2. ma'lumotlarni qalbakilashtirish;
3. imtihonlarda noqonuniy vositalardan foydalanish;
4. boshqa shaxs nomidan topshiriq bajarish;
5. ilmiy natijalarni soxtalashtirish;
6. baholashdagi adolatsizlik.

Mazkur holatlar ta'lim sifati va ilmiy faoliyat natijadorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli rivojlangan mamlakatlarda akademik halollik siyosati ta'lim tizimining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Shaffoflik korrupsiyani oldini olishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shaffof boshqaruv tizimi qarorlar qabul qilish, moliyaviy mablag'lardan foydalanish, talabalarni baholash va kadrlarni tanlash jarayonlarining ochiq amalga oshirilishini nazarda tutadi.

Oliy ta'lim muassasalarida shaffoflik quyidagi yo'nalishlarda ta'minlanishi lozim:

Birinchidan, talabalarni qabul qilish jarayonlari to'liq ochiq va adolatli tashkil etilishi kerak. Kirish imtihonlarining natijalari, o'tish ballari va qabul kvotalari jamoatchilik uchun ochiq bo'lishi korrupsion xavflarni kamaytiradi.

Ikkinchidan, baholash tizimi aniq mezonlarga asoslangan bo'lishi zarur. Talabalar baholash mezonlari bilan oldindan tanishtirilishi va yakuniy natijalarning shakllanish tartibi tushunarli bo'lishi kerak.

Uchinchidan, oliy ta'lim muassasasining moliyaviy faoliyati ochiq yuritilishi lozim. Davlat mablag'lari, grantlar va homiylik mablag'laridan foydalanish bo'yicha muntazam hisobotlar e'lon qilinishi korrupsion xavflarning oldini oladi.

Date: 1st June-2026

To'rtinchidan, professor-o'qituvchilar va xodimlarni ishga qabul qilish jarayonlari ham tanlov asosida va ochiq amalga oshirilishi kerak. Bu esa malakali kadrlarni tanlashga hamda nepotizm va manfaatlar to'qnashuvining oldini olishga xizmat qiladi.

Ta'lim tizimini raqamlashtirish orqali korrupsion xavflarni kamaytirish Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi korrupsiyaga qarshi kurashning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Raqamlashtirish inson omilini kamaytirish va boshqaruv jarayonlarini avtomatlashtirish orqali korrupsion xavflarni sezilarli darajada pasaytiradi. Bugungi kunda ko'plab oliy ta'lim muassasalarida elektron dekanat, elektron jurnal, elektron kutubxona, masofaviy ta'lim platformalari va elektron hujjat aylanish tizimlari joriy etilgan. Ushbu tizimlar ta'lim jarayonining shaffofligini ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Elektron baholash tizimlari talabalar bilimini xolis baholash imkonini beradi. Bunda baholar avtomatik tarzda qayd etiladi va ularni noqonuniy ravishda o'zgartirish imkoniyati cheklanadi. Shuningdek, plagiatni aniqlovchi maxsus dasturlar ilmiy ishlarning sifati va haqiqiylikni nazorat qilishga yordam beradi.

Raqamlashtirishning yana bir muhim afzalligi murojaatlar bilan ishlash tizimida namoyon bo'ladi. Talabalar va xodimlar elektron platformalar orqali murojaat yuborishi, taklif va shikoyatlarini bildirishi mumkin. Bu esa korrupsion holatlar haqida tezkor ma'lumot olish va tegishli choralar ko'rish imkonini yaratadi.

Akademik halollik madaniyatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari. Korrupsiyaga qarshi kurash faqat nazorat mexanizmlarini kuchaytirish orqali emas, balki jamiyatda halollik madaniyatini shakllantirish orqali ham amalga oshirilishi lozim. Oliy ta'lim muassasalari yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlarini shakllantiruvchi muhim maskan hisoblanadi.

Akademik halollik madaniyatini rivojlantirish uchun, avvalo, talabalarda halollik, mas'uliyat va adolat kabi fazilatlarni shakllantirish zarur. Buning uchun ta'lim dasturlariga akademik etika va korrupsiyaga qarshi kurashga oid maxsus mavzularni kiritish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida "Halollik kodeksi"ni joriy etish va unga qat'iy amal qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur kodeks ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilari uchun axloqiy me'yorlarni belgilab beradi. Professor-o'qituvchilarning shaxsiy namunasi ham katta ahamiyatga ega. O'qituvchilarning halol, adolatli va xolis faoliyati talabalar uchun eng samarali tarbiyaviy vositalardan biri hisoblanadi. Shu bois pedagoglarning kasbiy etikasi va korrupsiyaga qarshi madaniyatini muntazam rivojlantirib borish zarur.

Korrupsiyaga qarshi kurashda komplayens nazorat tizimining o'rni

So'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalarida komplayens nazorat tizimlari faoliyati yo'lga qo'yilmoqda. Mazkur tizim korrupsion xavflarni aniqlash, baholash va bartaraf etishga qaratilgan ichki nazorat mexanizmi hisoblanadi.

Komplayens nazoratning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. korrupsion xavflarni monitoring qilish;

Date: 1st June-2026

2. manfaatlar to'qnashuvini aniqlash;
3. korrupsiyaga oid murojaatlarni ko'rib chiqish;
4. ichki audit tadbirlarini o'tkazish;
5. xodimlar va talabalar o'rtasida antikorrupsion targ'ibot ishlarini olib borish.

Mazkur tizimning samarali faoliyat yuritishi oliy ta'lim muassasalarida ochiqlik va hisobdorlikni kuchaytiradi hamda korrupsion holatlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Taklif va tavsiyalar

Oliy ta'lim muassasalarida korrupsion holatlarning oldini olish va akademik halollik hamda shaffoflik tamoyillarini yanada mustahkamlash maqsadida quyidagi taklif va tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

Birinchidan, oliy ta'lim muassasalarida akademik halollik siyosatini yanada takomillashtirish zarur. Har bir ta'lim muassasasida akademik halollik kodeksi ishlab chiqilishi, uning mazmuni professor-o'qituvchilar, talabalar va xodimlarga muntazam tushuntirib borilishi lozim. Akademik halollik qoidalarini buzgan shaxslarga nisbatan aniq va adolatli javobgarlik mexanizmlarini qo'llash tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchidan, ta'lim jarayonlarini to'liq raqamlashtirish ishlarini izchil davom ettirish lozim. Talabalarni qabul qilish, fanlarni tanlash, dars mashg'ulotlarini tashkil etish, nazorat va yakuniy baholash, ilmiy ishlarni topshirish hamda bitiruv malakaviy ishlarini himoya qilish jarayonlarini elektron platformalar orqali amalga oshirish inson omilini kamaytirib, korrupsion xavflarning oldini olishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasida korrupsiyaga qarshi madaniyatni shakllantirish bo'yicha muntazam targ'ibot va tushuntirish ishlari olib borilishi zarur. Seminar-treninglar, davra suhbatlari, ochiq muloqotlar va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar orqali halollik, adolat va mas'uliyat kabi qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish lozim.

To'rtinchidan, plagiatga qarshi kurashish mexanizmlarini kuchaytirish talab etiladi. Barcha kurs ishlari, bitiruv malakaviy ishlari, magistrlik dissertatsiyalari va ilmiy maqolalarni zamonaviy antiplagiat dasturlari orqali tekshirish amaliyotini yanada takomillashtirish zarur. Bu ilmiy faoliyat sifatini oshirish va akademik halollikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Beshinchidan, oliy ta'lim muassasalarida komplayens nazorat tizimi faoliyatini yanada rivojlantirish lozim. Komplayens bo'linmalarining mustaqilligini ta'minlash, ularning vakolatlarini kengaytirish hamda korrupsion xavflarni baholash bo'yicha zamonaviy metodlarni joriy etish muhim hisoblanadi.

Oltinchidan, talabalar va xodimlarning korrupsion holatlar haqida xavfsiz va anonim tarzda murojaat qilish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Ishonch telefonlari, elektron platformalar va maxsus murojaat tizimlari orqali kelib tushgan xabarlarini tezkor va xolis ko'rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Yettinchidan, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish lozim. Ota-onalar, ish beruvchilar, nodavlat notijorat

Date: 1st June-2026

tashkilotlari hamda ommaviy axborot vositalarining ta'lim tizimidagi ochiqlik va shaffoflikni ta'minlashdagi ishtirokini kengaytirish korrupsion xavflarni kamaytirishga yordam beradi.

Sakkizinchidan, xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalarini o'rganish va milliy ta'lim tizimiga moslashtirgan holda joriy etish maqsadga muvofiqdir. Akademik halollik bo'yicha xalqaro standartlardan foydalanish oliy ta'lim muassasalarining xalqaro nufuzini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, korrupsiya oliy ta'lim tizimining samaradorligi, ta'lim sifati va jamiyatning intellektual rivojlanishiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan biri hisoblanadi. Ushbu muammo nafaqat ta'lim jarayonining natijadorligini pasaytiradi, balki jamiyatda adolat, qonun ustuvorligi va teng imkoniyatlar tamoyillarining buzilishiga ham sabab bo'ladi. Shu bois korrupsiyaga qarshi kurashish va uning oldini olish oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, akademik halollik va shaffoflik tamoyillari korrupsion holatlarning oldini olishda eng samarali vositalardan biri hisoblanadi. Akademik halollikning ta'minlanishi ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarida mas'uliyat, adolat, xolislik va qonuniylik kabi muhim fazilatlarning shakllanishiga xizmat qiladi. Natijada talabalar bilim va ko'nikmalarni halol mehnat orqali egallashga intiladi, professor-o'qituvchilar esa o'z faoliyatida professional etika talablariga qat'iy amal qiladi.

Shuningdek, shaffof boshqaruv tizimining joriy etilishi, ta'lim jarayonlarini raqamlashtirish, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va komplayens nazorat mexanizmlarini takomillashtirish korrupsion xavflarni sezilarli darajada kamaytiradi. Elektron boshqaruv tizimlari va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish inson omilini qisqartirib, ta'lim jarayonining ochiqligi va hisobdorligini ta'minlaydi.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan akademik halollik va korrupsiyaga qarshi madaniyatning qay darajada shakllanganiga bog'liq. Shu sababli talaba-yoshlar, professor-o'qituvchilar, ta'lim muassasalari rahbariyati hamda jamoatchilik vakillarining ushbu jarayondagi faol ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, oliy ta'lim muassasalarida akademik halollik va shaffoflikni ta'minlash orqali korrupsion holatlarning oldini olish mumkin. Bu esa o'z navbatida ta'lim sifatini oshirish, xalqaro standartlarga mos raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash, ilm-fan rivojini jadallashtirish hamda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga munosib hissa qo'shadigan mutaxassislarni yetishtirishga xizmat qiladi. Korrupsiyasiz va halol ta'lim muhiti esa Yangi O'zbekistonning barqaror rivojlanishi hamda inson kapitalini yuksaltirishning muhim omili hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.

Date: 1st June-2026

3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Oliy ta’lim to‘g‘risida”gi normativ-huquqiy hujjatlari.
5. Transparency International. Corruption Perceptions Index Reports.
6. UNESCO. Ethics and Integrity in Education Reports.
7. OECD. Integrity in Education: Preventing Corruption in Education Systems.
8. Academic Integrity Handbook. International Center for Academic Integrity.
9. Karimov B., Ta’lim tizimida korrupsiyaga qarshi kurash masalalari. – Toshkent, 2023.
10. Abdullayev A. Akademik halollik va ta’lim sifati. – Toshkent, 2024.